

تبیین نگرش غایتمدارانه فارابی نسبت به موسیقی

محسن حبیبی^۱، سیدمحسن موسوی^۲

چکیده

نگرش خاص فارابی به موسیقی حکایت از اهمیت علت غایی برای موسیقی نزد وی دارد. در اندیشه فارابی، موسیقی با اندیشه منطقی و فلسفه سیاسی مرتبط است و این ارتباط در نظام موسیقایی او مؤثر است. ارتباط موسیقی با منطق و سیاست از طریق غایت موسیقی برقرار میشود؛ به این نحو که صنعت شعری بعنوان بخشی از منطق، تعیین کننده غایت موسیقی است و در طول این نسبت، با فلسفه مدنی (سیاست) نیز ارتباط پیدا میکند. بازتاب این ارتباطها را میتوان در مباحث وی در باب تعریف موسیقی، مشخص کردن مبادی آن، منشأ شکلگیری موسیقی، انواع موسیقی و دسته‌بندی و رتبه‌بندی آلات موسیقی، تشخیص داد. فارابی با توجه به علت غایی در موسیقی و همچنین مبادی موسیقی که ریاضیات توان بررسی آنها را ندارد، در تحلیل موسیقی از ریاضیات فاصله میگیرد. او علت غایی موسیقی را با علت غایی شعر که همان برانگیختن خیال برای نیل به سعادت نزد عموم است، برابر میداند و بدین ترتیب بر وجه محاکاتی موسیقی تأکید می‌ورزد و موسیقی را از اینکه تنها امری سرگرم کننده باشد، خارج میکند. نگرش غایتمدارانه، نتایجی در رویکرد

۱۱۱

تاریخ دریافت: ۹۹/۸/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۲۷ نوع مقاله: پژوهشی

۱. استادیار گروه فلسفه دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول)؛ mohsenhabibi212@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه ادیان و مذاهب؛ m.mohajer1369@gmail.com

کلی فارابی نسبت به موسیقی در پی داشته که این مقاله به تبیین آنها پرداخته است.

کلیدواژگان: فارابی، موسیقی، علت غایی، صنعت شعر، موسیقی کبیر، سعادت.

***

۱. مقدمه

فارابی در مقام یک فیلسوف، علاوه بر بحثهای عام فلسفی، در موضوعات متنوعی به نگارش رساله پرداخته است. در این بین، علاقه وی به فلسفه سیاسی با رسائل متعدد در این زمینه، از جمله آراء اهل المدينة فاضله، السياسة المدنية، تحصیل السعادة و... مشخص است که اکثر آنها از مابعدالطبیعه و مسائل علم النفس شروع و به فلسفه سیاسی ختم میشوند (داوری اردکانی، ۱۳۵۴: ۱۱۷). از سوی دیگر، نبوغ و علاقه او به منطق نیز از رسائل منطقی و جایگاه وی در میان منطقدانان آشکار است (فخری، ۱۳۹۱: ۱۲۷-۱۲۶). بجز این دو علاقه که باعث تمایز فارابی از سایرین میشود، میتوان به علاقه او به موسیقی اشاره کرد. فارابی در کتابی که در بین آثارش، حجیمترین است، به بررسی موسیقی میپردازد. کتاب موسیقی کبیر را میتوان از زوایای مختلف موسیقایی، ریاضیاتی و فلسفی مورد توجه قرار داد. آنچه قرار است در این نوشته بررسی گردد، ارتباط موسیقی و دو علاقه دیگر فارابی است. بر همین اساس تمرکز خود را بر علت غایی موسیقی از منظر فارابی معطوف خواهیم کرد.

آنچه در علم منطق بیشتر مدنظر فارابی قرار گرفته، «صناعت شعری» است که در کنار صناعات برهان، جدل، سوفسطایی و خطابی، به بررسی انواع قیاس در منطق میپردازد (فارابی، ۱۳۸۹: ۶۳). علت غایی از دیدگاه فارابی، بویژه در مباحث فلسفی در مورد موسیقی، نقش محوری دارد. نوشتار حاضر، برای ارائه نگرش غایتمدارانه موسیقی در تفکر فارابی، مسیری در نظر گرفته که از این

۱۱۲

